

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מוריננו הרב יהודה גנס שליט"א שבת וארא ע"ד:

שיעור קע"י ליל שב"ק וארא התשע"ד

בס"ד

עוד בענין שבועת משה ליתרו ובדין הנשבע בפני חבריו אין מתירים לו אלא בפניו

[א] מדברי הפסוק "ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרימה..." למדו חז"ל¹ שהנשבע לחבירו או מודר ממנו הנאה אין מתירים לו אלא בפניו.

[ב] ובטעם דין זה כתבו הראשונים בשם הירושלמי שני טעמים: א. מפני החשד, שאם יתיר שלא בפניו יחשדהו שעובר על הנדר, ואסור לאדם להביא עצמו לידי החשד (וכמו שנאמר "והייתם נקיים מה' ומישראל"). ב. מפני הבושה. (כדי שיתבייש מהלה בשעת ההתרה²).

[ג] וביארו שם חז"ל³ שסיבת חרבן בית ראשון היתה מחמת כך שצדקיהו נשבע לנבוכדנצר שלא יספר מה שראהו אוכל ארנבת חיה, ואח"כ התירו לו סנהדרין את השבועה, וכשמע כך נבוכדנצר כעס על כך שהתירו שלא בפניו, וזהו שגרם לחרבן הבית וכו'.

[ד] ואמרו שם חז"ל שכשראו סנהדרין את זעמו של נבוכדנצר מיד - ישבו לארץ ידמו זקני בית ציון...⁴ ובמדרש⁴ הוסיפו "חגרו שקים - התחילו להזכיר זכותו של יעקב, שנאמר - וישם שק במתניו...", וכבר תמהו רבים מה ראו על ככה להזכיר דוקא את מעשה זה של יעקב, וגם איזו זכות ישנה במעשה זה.

[ה] ובבית הלוי⁵ האריך לבאר הענין, ותורף דבריו הנפלאים דהלא עיקר צערו הגדול של יעקב על יוסף אינו מובן (והלא אסור להתאבל על המת יותר מדי), אלא שעיקר צערו היה על כך שעיקר עמלו של יעקב היה להעמיד את כלל ישראל, ודבר זה היה יכול להיעשות רק ע"י י"ב שבטים (יעו"ש שהוכיח את כל זה), וכעת שיוסף איננו הרי כל עמלו היה לריק, ואמנם יכל לשאת אשה אחר ולהוליד עוד בן (לאחר שהאמהות עמדו מלדת), אלא שלא עשה כן מחמת שבועתו ללבן "אם תקח אשה על בנותי...", ואף שיכל להתיר השבועה לא עשה כן מחמת ההלכה שהנשבע לחבירו אינו יכול להתיר שלא בפניו, ומחמת כן סבל את כל הסבל והצער הגדול, [יעו"ש בבית הלוי שסיים שנסיונו של יעקב למתבונן בזה יתכן שהיה גדול כנסיון העקידה], וזהו שהזכירו הסנהדרין את זכותו של יעקב שלא עשה כמותם, ולא התיר שבועה שלא בפני זה שנשבעו בפניו.

[ו] ואולם בראשונים הקשו על דברי הגמ' במסכת סוטה⁶ שפרעה אמר ליוסף על שבועתו ליעקב שלא יקברנו במצרים "זיל איתשיל אשבועתך", איך יכל יוסף לעשות כן שלא בפני יעקב.

[ז] ומחמת קושיה זו (וקושיות נוספות) חידש ר"ת⁷ שאליבא דהתלמוד בבלי הדין שאין מתירים אלא בפני הלה אינו מחמת חשד⁸ או בושה, אלא מדובר שנדר למישהו מחמת טובה שעשה לו,

¹ נדרים סה.

² בביאור דברי הירושלמי שיש לדאוג לכך שהמתיר יתבייש בפני השני כתבו הראשונים והאחרונים מספר ביאורים, הר"ן (שם) ביאר שיש כאן דבר שאינו הגון כלפי הלה שנשבע לטובתו וכעת חוזר בו, ולכן אין לעשות כן רק באופן שיתבייש בכך בפניו. ובנימוקי יוסף ביאר שע"י שיתבייש ממנו לא יספר דבר שאינו נכון כשיבוא לפתוח פתח, וכעין זה כתב במהר"ם שיף (גיטין לה:): שע"י זה יתחרט היטב, ובמהרה"ל [יש"ש גיטין פרק ד' סימן ל"ה] כתב שמדובר שעשה שלא כהוגן בנדרו ובייש את חבריו ועל כן ראוי שיתבייש כעת ממנו, ויש כמובן הרבה נפ"מ בין הביאורים.

³ בבבלי שם.

⁴ מדרש איכה על הפסוק "ישבו לארץ ידמו".

⁵ על התורה סוף פרשת וישב.

⁶ דף לו:

⁷ הביא דבריו הרא"ש נדרים פרק ט' סימן ב' ובגיטין פרק ד' סימן ט', ועיין בטור וב"י ובשו"ע יו"ד סימן רכ"ח סעיף כ' שהאריכו מאוד בבירור הענין.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ולכן השבועה היתה על דעתו, וא"א להתירה שלא בהסכמתו, ושבועת יעקב ליוסף לא היתה תמורת איזו טובה שעשה לו בשעת השבועה, והרא"ש⁹ הכריע להלכה כדברי ר"ת.
ח] ומאידך מדברי הרמב"ם¹⁰ מבואר להיפך שבכל שבועה לחבירו אין להתיר שלא בפניו, וצ"ב מה יענה על קושית ר"ת.
ט] אולם בפשטות י"ל לשיטת הרמב"ם שכל הדין שלא לשאול אלא בפני חבירו הוא רק כל זמן שהלה קיים בעולם, אולם לאחר פטירתו מותר להישאל בכל אופן.
למעשה שכתב בירושלמי מחמת חשד, פשוט שאין זה שייך כשהלה אינו בין החיים, וגם הטעם של בושה¹¹ יתכן שאינו רק כשהלה קיים בעולם, ודוק].

⁸ ואמנם צ"ב לר"ת מדוע לא ניחוש באמת לטעמא דחשד ומראית עין, ושמא מכיון שיתכן שהלה ידונו לכף זכות שהתיר הנדר שוב ליכא למראית עין. (ולכא' הדבר תלוי במה שדנו הפוסקים בכעין זה, עיין סימן תרע"א סעיף ח' בבית יוסף ובט"ז ובש"ך שם, ואכ"מ).

⁹ שם.

¹⁰ פרק ו' משבועות הלכה ז'.

¹¹ יעו"ש בב"י ובט"ז שנחלקו בדעת הרמב"ם אם ס"ל רק לטעמא דחשד או דחושש גם לטעם דבושה, ואכ"מ.